

TARIXNI O'RGANISHDA ELEKTRON KUTUBXONALARDAN FOYDALANISH

Komolov Mavlonbek Zafarjon o'g'li

Tarix fakulteti (mamlakatlar va mintaqalar)
yo'nalishi 2-bosqich talabasi

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-June 2023 yil

Ma'qullandi: 23-June 2023 yil

Nashr qilindi: 26-June 2023 yil

KEY WORDS

Elektron kutubxona, e-library, virtual kutubxona, e-kutubxona, Internet, raqamli kutubxona, digital library.

ABSTRACT

Mazkur maqola tarix fanlarini o'rganish jarayonida elektron kutubxonalardan foydalanish, uning afzalliklari muhokama etiladi.

Tarixni o'rganishda ilmiy tadqiqotlarning tutgan o'rni beqiyos hisoblanadi. Zero, Vatanimiz tarixini xolisona, har qanday mafkuraviy tazyiqlarsiz, zafarli va tushkunlik yillarini yashirmasdan xalqqa yetkazishda tarix fani tadqiqotchilarining xizmati katta. Tarix ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni ilmiy tadqiqot ishlariga jalb etish turli shakllarda, xususan talabalikning dastlabki bosqichlaridanoq referat - mustaqil ish, kurs ishi tarzida, oxirgi bosqichda bitiruv malakaviy ishi ko'rinishida amalga oshiriladi. Barcha bosqichlarda elektron kutubxonalar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Elektron kutubxona - turli ma'lumotlar jamlangan Internet sahifalaridir. Bu sahifa kutubxonalardagi maxsus markaz mutaxassislari tomonidan ma'lumotlarni muntazam ravishda kompyuterga kiritish va yig'ish orqali tayyorlanadi. Ya'ni ma'lumotlar doimo yangilanib turiladi va kutubxona xajmi kengayib boradi.

Kutubxona bilan qanday ishlash mumkin. Buning uchun kutubxona manzilini adres maydoniga yozishingiz zarur. Odatdagi kutubxona singari elektron kutubxona ma'lumotlari ham mavzu yoki alfavit bo'yicha tartiblanadi. Shuning uchun zarur ma'lumotlarni shu tartibda topish mumkin. Virtual kutubxona haqida batafsil ma'lumot bilan quyidagi <http://vlibrary.freenet.uz>- saxifasida tanishish mumkin.

ASOSIY QISM

Hozirgi kunda elektron kutubxonalar son-sanoqsizdir. Kutubxonalar, universitetlar, ba'zi tashkilotlar o'z elektron kutubxonalari ega. O'zbekistonda ham shunday kutubxonalar mavjud. Quyida ba'zi elektron kutubxona manzillari va tavsifini keltiramiz.

Kongress virtual kutubxonasi. <http://lcweb.loc.gov>- Kongress kutubxonasining elektron ko'rinishi bo'lib, u dunyodagi eng yirik virtual kutubxonalardan biridir. Kongress kutubxonasi 1800-yili 24-aprelda tashkil etilgan. Unda 115 milliondan ziyod kitob va xujjatlar yig'ilgan. Virtual kutubxonada tarixga oid ma'lumotlar, turli kolleksiyalar, rasmlar axborotlar,

yangiliklar mavjud. Bu kutubxona bo'ylab sayr qilganingizda, unga mujassamlashgan obidalarining uzoq tarixiga safar qilgandek bo'lasiz.

WWW Virtual kutubxonasi. <http://www.vlib.org>- WWW Virtual kutubxonasi turli tuman ma'lumotlarni o'z ichiga oladi: qishloq xo'jaligi, iqtisod va biznes, kompyuter texnologiyalari, aloqalar, axborot va jurnalistika, o'qish, qonunlar, ilm-fan va hokazolar. Kutubxonaning quyidagi bo'linmalari xam mavjud: Pensilvaniya Davlat Universiteti (USA), Buyuk Britaniya (UK), Shveysariya (Switzerland) va Argentina. Kutubxonada alfabit bo'yicha so'z va jumlar bo'yicha qidirish tizimi mavjud.

Gpo Access. <http://gpo.gov>- US Government Printing Office markazi millionlab ma'lumotlarni o'zida mujassamlagan. Unda siz AQSHdagi turli tuman hujjatlar, kitoblar, yangiliklar bilan tanishishingiz mumkin. Har oyda bu kutubxona 28.000.000 ta xujjat bilan to'ldirilib boriladi. Bu vazifani maxsus elektron ma'lumotlar b'linmasi bajaradi. Maslahatlar va buyurtmalar telefon va elektron pochta orqali bajariladi. Kuniga bir necha minglab foydalanuvchilar bu xizmatdan foydalanadi. Bu kutubxonadan davlat va shaxsiy korxonalar keng foydalanadilar.

Ushbu kutubxonada bolalar uchun maxsus bo'linma mavjud bo'lib, bu bo'linmada bolalar o'ziga zarur va qiziqarli ma'lumotlarni olishi mumkin. Bular: tarix, qonunlar, o'qishga oid zarur to'plam va ma'lumotlardir. Bu bo'linmaning nomi - AQSH hukumatining bolalar uchun sahifasi. (Ben's Guide to the US government for kids) manzili <http://bensguide.gpo.gov>- Marketing va reklama bo'limi kutubxona kataloglarini ishlab chiqadi va ularni dunyo bo'ylab tarqatadi.

Virginia Commonwealth University. <http://vcu.library.edu>- Virginia Commonwealth University elektron kutubxonasi. Bu kutubxona universitetning elektron kutubxonasidir. Bu kutubxona o'zida ko'pgina kitoblar, maqolalar, jurnallar, audio va video ma'lumotlarni mujassamlashtirgan. Kutubxona barcha konferensiyalar, anjumanlar va ma'ruzalar haqidagi ma'lumotlarni muntazam e'lon qilib turadi.

Vashington Universiteti Virtual Kutubxonasi. www.library.wustl.edu- Ushbu kutubxonada quyidagi mavzulardagi ma'lumotlar mavjud: san'at va arxitektura, ilm-fan, tibbiyot, qonunlar va hokazolar. Kutubxonaning qidirish tizimi mavjud. Kutubxona ma'lumotlarga buyurtmalar qabul qiladi.

Rossiya Milliy Elektron kutubxonasi. <http://www.nnc.ru>- Dunyodagi eng yirik ommaviy axborot vositalarining rus tilidagi elektron to'plamidir. Unda matbuotdagi nashrlar, turli xil ma'lumotlar keltirilgan. Ma'lumotlar 2.500 dan ko'p Moskva, Rossiya mintaqalari, MDX va Boltiq bo'yi davlatlari axborot manbalaridan olinadi va doimo yangilanib turiladi. Kutubxonaga kuniga 6.500 dan ortiq xujjatlar kelib tushadi va ular to'la xajmda kutubxonaga kiritiladi. Kutubxonada 4.000.000 dan ortiq xujjatlar yig'ilgan. Kutubxonada qidiruv tizimi mavjud, u ma'lumotlarni so'z va iboralar bo'yicha topish imkoniyatiga ega. Kutubxona bilan istalgan vaqtda shug'ullanish mumkin. Kutubxona manbalaridan tijoriy usulda foydalanish mumkin. Kutubxonada Rossiyadagi eng yirik ommaviy, siyosiy va yangiliklar serveri hisoblanadi.

Oliy Axborotlar Agentligi Virtual Kutubxonasi 2000 yilda YevroOsiyo fondining moliyaviy ko'magi yordamida tashkil etildi. Virtual Kutubxona biznes-jurnalistlar va ommaviy axborot vositalari mutaxassislarini axborot bilan ta'minlash uchun yaratilgan. Kutubxona axborot olish, yig'ish va uzatish uchun zamonaviy kompyuter va axborot vositalari bilan ta'minlangan. Virtual kutubxona kitobxonlariga Respublikamizda va xorijda yuz berayotgan zamonaviy texnologiyalar, xamda iqtisodiy jarayonlar haqida ma'lumotlar olish uchun maxsus to'plamlar yaratilgan. Demak, yuqorida aytib o'tganimizdek elektron

kutubxona resurslari kompyuter xotirasiga joylangan bo'ladi. Bu kutubxona ma'lumotlari elektron ko'rinishdabo'lib, kompyuterda raqamli formatda, maxsus kompyuterlar serverlarda joylashadi. Elektron kutubxonadan foydalanish uchun kompyuter, modem va internet tarmog'i bo'lishi yetarli. Biz esa shu kutubxona joylashgan internet manzilini bilsak kifoya. Elektron kutubxonada mas'ul mutaxassislar ma'lumotlarni muntazam ravishda kompyuterga kiritadi va yig'adi. Ya'ni ma'lumotlar doimo yangilanib turiladi va kutubxona hajmi kengayib boradi. Elektron kutubxonada kutubxonachi bo'lmaydi, shuning uchun zarur kitob yoki ma'lumotni kompyuter javonlaridan o'zingiz qidirasiz.

Kutubxona bilan qanday ishlash mumkin? Buning uchun kompyuteringiz brauzerida kutubxona manzilini yozishingiz kerak. Odatdagi kutubxona singari elektron kutubxona ma'lumotlari mavzu yoki alifbo bo'yicha tartiblanadi.

Xo'sh, kimlar e-kutubxona yaratish bilan mashg'ul? Javob shuki, ehtiyoj va imkoniyatlarga qarab, har qanday tashkilot ham o'z e-kutubxonasiga ega bo'lishi mumkin. Ammo asosan, hukumat tashkilotlari, arxivlar, universitet kutubxonalari va ommaviy kutubxonalar, nashrlar va ilmiy-tadqiqot markazlari uchun muhim faoliyat hisoblanadi.

Raqamli kutubxonalar bilan bog'liq muammolar ham yo'q emas. Ulardan eng ko'p uchraydigani mualliflik huquqi bilan bog'liq masalalardir. Ko'pincha turli onlayn jamoalar platformalarda u yoki bu asarning muallifi (yoki huquq egasi) ruxsatisiz chop etilishi yuzasidan tortishuvlar bo'lib turadi. Ko'pchilik saytlardagi resurslar mualliflik huquqi amal qilish muddati tugagan asarlarni o'z ichiga oladi. Masalan, Maykl Hartning Project Gutenberg loyihasi doirasida faqat ochiq domendagikitoblar raqamlashtirib omma e'tiboriga havola qilinadi.

Boshqa elektron kutubxonalar uchun esa mualliflik huquqi amalda bo'lib turgan asarlar uchun litsenziya sotib olinadi (masalan elektron kolleksiyani boshqarayotgan kutubxona yoki universitet tomonidan) va uni tijorat yo'li bilan tarqatadi.

Muammolardan yana biri esa, an'anaviy kutubxonalardan farqli tarzda, elektron kolleksiyalarga kirish uchun barqaror axborot texnologiyasi infrastrukturasi talabqilinadi. Bu esa o'z navbatida elektr energiyasi va telefon tarmoqlarining mavjudligi va sifatiga chambarchas bog'liq. Shu sababdan, birinchi qarashda hamma uchun ochiq, global ko'lamda deb bilingan elektron kutubxonalardan hamma ham foydalana olmasligi mumkin (masalan, uchinchi dunyo mamlakatlarining aholisi).

XULOSA VA MUNOZARA

Biz istalgan vaqda o'z ehtiyojlaringizdan kelib chiqqan holda elektron kutubxonalardan bemalol foydalana olamiz. Yana bir e'tiborni tortadigan jihati shuki, ushbu kitoblarni istalgan tilda topishingiz mumkin. Kitob mualliflarining bevosita roziligi ostida bugungi kunda Amerikada, Yevropadaelektronlashtirish jarayoni jadallik bilan olib borilmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Azizxodjaeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat – Toshkent, 2016.
2. Golish L.V., Xashimova D.P. Ta'lim jarayonida interfaol ta'lim uslublari va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. – Toshkent: TDIU, Iqtisodiyot. 2013.
3. Ganieva M., Fayzullaev D. Kichik guruhlarda hamkorlikda ishlash pedagogik texnologiyalar to'plami. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2013.
4. Muxammedov X. Xorijiy mamlakatlar davlati tarixi va qadimgi dunyo tarixi. 1-qism. T., 2019.

5. <http://www.istorya.ru/>
6. www.ziyonet.uz

**INNOVATIVE
ACADEMY**